

4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 821.161.3

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Бабміндра Д.І., д.е.н., професор, Стогній В.А.

*Запорізький національний університет
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

Valeriya1996SVA@gmail.com

Земельні відносини завжди перебували в центрі уваги громадськості, різних верств населення, незалежно від наявності чи відсутності в них земельних ділянок. У сучасних умовах актуальність цих відносин значно підвищилася. Ситуація в земельних відносинах і системі землекористування сільських територій залишається складною й неврегульованою. Сучасний стан використання земельних ресурсів не повною мірою відповідає вимогам раціонального використання природних ресурсів. Підтвердженням цього є ті факти, що в результаті інтенсивного використання земель порушено екологічно безпечний баланс співвідношення площ угідь, стали відчутнішими негативні екологічні наслідки техногенного впливу, які спричиняють суттєву шкоду земельним ресурсам, здоров'ю людей, завдають значних економічних збитків господарському комплексу. Отже, з огляду на незадовільне використання земельних ресурсів, проблема раціонального використання та охорони земель зараз набуває особливого значення, а її вирішення потребує дієвих заходів впливу, зокрема правового характеру. У статті досліджено теоретичні засади раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Обґрунтовано необхідність раціонального землекористування. Проаналізовано підходи вчених до трактування дефініцій «земля», «раціональне використання земель». Визначено сутність складових еколого-економічного механізму раціонального сільськогосподарського землекористування. Проаналізовано стан сучасного аграрного землекористування. Розглянуто міжнародний досвід інтенсифікації використання земельних ресурсів як основи стратегії підвищення ефективності. З'ясовано, що загальносвітовою тенденцією є зменшення площі сільськогосподарських угідь, скорочення площі лісів за одночасного зростання площі інших земель. Ступінь господарського використання землі й ступінь розораності у світі суттєвих змін не зазнали. У країнах Європи спостерігається зниження ступеня господарського використання землі й ступеня розораності за одночасної екологізації землекористування, що свідчить про пошук альтернативних напрямів інтенсифікації використання земельних ресурсів.

Ключові слова: земля, землі сільськогосподарського призначення, раціональне використання земель, екологобезпечне використання земель.

РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗЕМЛИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ УКРАИНЫ

Бабміндра Д.И., д.э.н., профессор, Стогний В.А.

*Запорожский национальный университет
Украина, 69063, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66*

Земельные отношения всегда находились в центре внимания общественности, различных слоев населения независимо от наличия или отсутствия у них земельных участков. В современных условиях актуальность этих отношений значительно повысилась. Ситуация в земельных отношениях и системе землепользования сельских территорий остается сложной и неурегулированной. Современное состояние использования земельных ресурсов не в полной мере соответствует требованиям рационального использования природных ресурсов. Подтверждением этого являются те факты, что в результате интенсивного использования земель нарушен экологически безопасный баланс соотношения площадей угодий, стали ощутимыми негативные экологические последствия техногенного воздействия, которые наносят существенный вред земельным ресурсам, здоровью людей, наносят значительный экономический ущерб хозяйственному комплексу. Итак, учитывая неудовлетворительное использование земельных ресурсов, проблема рационального использования и охраны земель сейчас приобретает особое значение, а ее решение требует действенных мер воздействия, в частности

правового характеру. В статті досліджені теоретичні основи раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення. Обґрунтована необхідність раціонального землепольовання. Проаналізовані підходи учених до трактування визначень «земля», «раціональне використання земель». Визначено сутність складових еколого-економічного механізму раціонального сільськогосподарського землепольовання. Проаналізовано стан сучасного аграрного землепольовання. Розглянуто міжнародний досвід інтенсифікації використання земельних ресурсів як основи стратегії підвищення ефективності. Виявлено, що загальною тенденцією є зменшення площі сільськогосподарських угідь, скорочення площі лісів при одночасному зростанні площі інших земель. Ступінь господарського використання землі і ступінь розораності в світі суттєво змінилися. В країнах Європи спостерігається зниження ступеня господарського використання землі і ступеня розораності при одночасній екологізації землепольовання, що свідчить про пошук альтернативних напрямків інтенсифікації використання земельних ресурсів.

Ключові слова: земля, землі сільськогосподарського призначення, раціональне використання земель, екологічно безпечне використання земель.

RATIONAL USE OF LAND IN THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Babmindra D.I., Doctor of Economic Sciences, Professor, Stohnii V.A.

*Zaporizhzhia National University
Ukraine, 69063, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

Land relations have always been at the center of attention of the public, different layers of the population of the country, regardless of the presence or absence of land. In today's conditions, the relevance of these relations has increased significantly. The situation in land relations and the system of land use of rural territories remains complex and unsettled. The current state of land use does not fully meet the requirements for the rational use of natural resources. This is confirmed by the fact that, as a result of intensive use of land, the ecologically safe balance of land parities has been disturbed, the negative environmental consequences of technogenic influence that cause significant damage to land resources, human health and economic damage to the government complex have become more pronounced. Consequently, given the poor use of land resources, the problem of rational use and protection of land in the modern period becomes of particular importance, and its solution requires effective measures of influence, in particular legal nature. In the article investigated theoretical principles of rational use and protection of agricultural lands. The necessity of rational land use is substantiated. The approaches of scientists to the interpretation of the definitions of «land», «rational use of land» are analyzed. The essence of the components of ecological-economic mechanism of rational agricultural land use is determined. The state of modern agrarian land use is analyzed. The international experience of intensifying the use of land resources as the basis of the strategy for increasing the efficiency is considered. It is revealed that the global trend is to reduce the area of agricultural land, reduce the area of forests while increasing the area of other lands. The degree of economic use of land and the degree of plowing in the world did not undergo significant changes. In Europe, there is a decline in the degree of economic use of land and degree of cultivation while simultaneously environmentalizing land use, which suggests the search for alternative areas of intensification of land use.

Key words: land, agricultural land, rational use of land, ecologically safe use of land, land protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земля, безперечно, виступає одним з основних елементів національного багатства і головним засобом виробництва в сільському господарстві. Саме тому раціональне використання та охорона земельних ресурсів має вагомий значення для розвитку національної економіки взагалі, а також для виробництва сільськогосподарської продукції. Варто зазначити, що актуальність питання раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення зумовлена ще й відсутністю гармонізації економічних, соціальних та екологічних факторів з боку суб'єктів агробізнесу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми економічного стимулювання раціонального землекористування та охорони земельних ресурсів дедалі частіше стають предметом наукових досліджень, результати яких запроваджуються в практиці аграрного виробництва. Значний внесок у теорію та методологію дослідження проблем підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів зробили Д. С. Добряк [1], Д. І. Бабміндра [2], І. А. Розумний [3], В. П. Головешка [4], Л. Новаковський [5], Туниця та ін. Проте сьогодні досі залишаються актуальними наукові розробки та рекомендації щодо економічного стимулювання раціонального використання та охорони сільськогосподарських підприємств за ринкових умов.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою статті є визначення змісту теоретичних засад раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, надання ґрунтовних пропозицій щодо їх вдосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найбільше багатство нашої держави – це її земля. Відповідно до статті 1 Земельного кодексу України [6], яка відповідає ст. 14 Конституції України [7], земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Цінність землі як національного багатства полягає в її багатофункціональному призначенні.

Цінність землі полягає в тому, що вона є об'єктом природи, у зв'язку з чим охорона землі створює сприятливі умови для забезпечення охорони природних об'єктів, лісів і вод, рослинного й тваринного світу, надр і атмосферного повітря. Як унікальний об'єкт природи земля створює сприятливе середовище для життя всіх живих організмів, у тому числі людини. Без землі будь-яке життя неможливе. Земля є тим об'єктом, на якому розташовані населені пункти, що створює сприятливі умови для проживання людей. І нарешті, земля є основним засобом сільськогосподарського виробництва, а також засобом виробництва в інших галузях економіки. На землі будується не лише житло для людей, а заводи й фабрики, залізниці, морські й річкові порти, аеродроми. Без землі ні про яке виробництво не може бути й мови.

Усе зазначене свідчить про унікальні властивості землі, про її надзвичайну цінність для існування людей, для створення суспільства. Саме тому земля має перебувати й перебуває під особливою охороною держави.

Будучи засобом виробництва, засобом створення умов для соціального розвитку суспільства, його економіки, земля використовується для розташування й будівництва об'єктів соціального і економічного призначення, для виробництва сільськогосподарської продукції. Держава в особі законодавчих органів вирішує питання про порядок та умови використання землі.

Поділ земель України на категорії, який здійснюється в Земельному кодексі України на основі природних (екологічних) ознак та соціально-економічних і виробничих характеристик використання земель, має на меті забезпечити задоволення відповідних суспільних потреб, наприклад, потреб у якісному навколишньому середовищі, у вирощуванні продовольчої продукції, у розміщенні та розвитку населених пунктів тощо. Використання земель для задоволення потреб суспільства зумовлює необхідність установлення певних правил їх використання та охорони, які закріплюються в нормах права.

Нині при назріванні екологічної кризи екологобезпечне використання сільськогосподарських земель необхідно розглядати як першооснову розвитку суспільства взагалі. Таким використанням може бути, коли виробництво в сільському господарстві функціонує в повній узгодженості із законами екології.

Сільськогосподарські угіддя становлять 69,3% усієї території України, орні землі в їхньому складі – 75,5%. Наведені дані підтверджують, яке важливе значення має раціональне використання сільськогосподарських угідь, зокрема орних земель [3].

Зміст раціонального використання сільськогосподарських земель трактується здебільшого неоднозначно. Найбільше він відповідає суті поняття, яке містить, насамперед, екологічні та економічні особливості виробництва продукції землеробства. У цьому випадку раціональним використанням сільськогосподарських угідь, передусім орних земель, можна вважати таке, у процесі якого досягається науково обґрунтований економічний ефект суспільства й забезпечується поліпшення навколишнього середовища і землі як одного з його основних компонентів. При цьому має дотримуватися умова: орні землі повинні використовуватися

відповідно до можливостей природного потенціалу ґрунтів, враховуючи потреби охорони й підвищення їхньої родючості.

Під кутом зору сформульованого розуміння раціонального землекористування слід розглянути екологічні та економічні аспекти цієї проблеми. Певно, що вирішити її можна моделюванням майбутнього екологічно збалансованого природного середовища, тобто екосфери, й економічного забезпечення, яке необхідне для досягнення екологічної збалансованості та головної мети: виробляти сільськогосподарські продукти, необхідні суспільству за асортиментом, якістю і кількістю. У такому разі першочергово вирішують комплекс питань з удосконалення розміщення землеробства стосовно природних особливостей регіонів України та організації екологобезпечного використання сільськогосподарських угідь, а також розробляють і впроваджують механізм економічних стимулів екологобезпечного землекористування. Раціональне використання в такому розумінні може забезпечуватися тільки тоді, коли організація землекористування ґрунтуватиметься на інформації про характеристики взаємозв'язків, які утворилися в процесі еволюційного розвитку між сільськогосподарськими культурами й природним середовищем, переважно ґрунтом, і становлять певну замкнуту систему взаємного збереження та збагачення. Заходи щодо охорони й підвищення родючості земель при цьому мають бути невід'ємною складовою технології вирощування сільськогосподарських культур.

В умовах переходу сільського господарства України до соціально орієнтованої ринкової економіки нагальною проблемою є грошова оцінка землі [1].

Застаріла концепція безкоштовності природокористування, що існувала в 60–70 рр. ХХ ст., гальмувала проведення економічної (у тому числі грошової) оцінки землі. Крім того, ще в 1961 р., під час дискусії про методи економічної оцінки землі, академік С.Г. Струмилін висунув ідею вартісної оцінки землі за витратами на її освоєння [8].

Класики марксизму-ленінізму при вирішенні питання ціни землі виходили з теорії трудової вартості. За Карлом Марксом, ціна землі – це перетворена форма земельної ренти, тобто додаткового прибутку, який дає праця, вкладена в землю. При цьому ціна землі має бути такою, щоб вкладений у неї капітал забезпечив одержання середньорічного прибутку на рівні, не нижчому за норму банківського відсотка. Отже, ціна на землю визначається розміром ренти, помноженою на термін її (землі) капіталізації, виходячи із ставки позичкового відсотка [6–15].

Чітко ця думка висловлена В. І. Леніним: «Купівля землі є купівлею того прибутку, що дає земля, купівля ренти; ціна землі є капіталізованою рентою».

При радикальних економічних перетвореннях сільського господарства України, пов'язаних із персоналізацією форм власності, здійсненням земельної реформи й формуванням багатоукладної аграрної економіки, переходом до ринкових відносин і одночасного вирішення екологічних проблем (захист ґрунтів від водної та вітрової ерозій, стабілізація й підвищення вмісту гумусу в ґрунті, усунення негативних наслідків антропогенного і техногенного навантаження на землю внаслідок механізації, хімізації, меліорації та ін.) грошова оцінка землі має вирішувати такі основні питання: 1) встановлення паритету цін між продукцією сільського господарства й промисловими товарами; 2) оптимізація складу й структури земельних угідь (співвідношення: рілля – природні кормові угіддя – ліси – водні ресурси) для забезпечення екологічної рівноваги в АПК; 3) компенсація сільськими підприємствами втрат за продуктивні землі для несільськогосподарських потреб, що вилучаються з обороту (як захід економічного захисту земель).

Грошова оцінка землі також необхідна для удосконалення госпрозрахункових відносин, переведення всіх підприємств (господарств), працюючих на землі, на повний госпрозрахунок; вона потрібна як механізм захисту від нераціонального використання й розкрадання землі на сільгосп підприємствах, а також для того, щоб економічно заохочувати

землекористувачів і землевласників дбайливо ставитися до землі, не допускати зниження її якості й прибутковості.

Залежно від наявного варіанта мають формуватися і здійснюватися напрями державного економічного, ресурсного та правового регулювання екологобезпечного використання земель у сільському господарстві. До них належать: гарантована закупівля державою певних обсягів сільськогосподарської продукції за цінами, які забезпечують паритетність вартісного обміну між сільськогосподарськими й промисловими товаровиробниками; цільове постачання сільському господарству ресурсів, необхідних для виробництва продуктів із метою гарантованих державою закупівель; уведення стандартів, що забезпечують екологобезпечне використання сільськогосподарських земель і виробництво продукції необхідної якості.

Перші два напрями зумовлюють раціональне використання сільськогосподарських земель на регіональному рівні, третій – може здійснюватися безпосередньо товаровиробниками при використанні конкретних земельних ділянок.

Земна поверхня, як і конкретні земельні ділянки, неоднакові за родючістю ґрунтів і використанням їх у сільському господарстві. Різноманітність землі формують: «... 1) ґрунт, що володіє такою важливішою якістю, як родючість; 2) простір із його рельєфом, який утворює форму земної поверхні; 3) природна рослинність; 4) гідрографічні та гідрогеологічні властивості землі» [16, с. 16]. На ці найважливіші властивості землі особливу увагу звертали С. С. Удачін (1949, 1965, 1969), а також Г. І. Горохов (1972). У сучасних умовах, коли ціни на товари формуються ринковими відносинами, облік відмінностей продуктивності землі як виробничого ресурсу стає необхідною об'єктивною умовою прибуткового існування сільського господарства.

Досконалий облік відмінностей у продуктивності земельних ресурсів значно підвищує ефективність сільського господарства.

Поглиблення регіональної спеціалізації землеробства пов'язане з перспективою розвитку тваринництва та переробних підприємств, розміщенням промислових центрів і транспортних зв'язків, із вирішенням проблеми більш удосконаленого використання земельних ресурсів. Вона об'єднує широке коло питань. Розподіл земельного фонду між галузями народного господарства, збереження для сільськогосподарського виробництва родючих земельних угідь і дбайливе ставлення до них, прогноз найефективнішого розміщення, спеціалізації та організації галузей сільського господарства, землевпорядкування й організація земельних угідь з урахуванням відмінностей у якості ґрунтів – усе це стосується раціонального використання земель.

Як розробка регіональних напрямів подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва починається з аналізу, так і прогноз, перспективний землеустрій території опираються на результати вивчення природних та виробничих особливостей земельних угідь і потенційну здатність ґрунтів. Зважаючи на особливу роль землі, яку вона відіграє в сільському господарстві, аналіз стану землеробства та інших галузей, використання земельних ресурсів, а також визначення шляхів їхнього розвитку в майбутньому становитимуть єдине ціле.

Дослідження перспектив використання земельних ресурсів окремих районів були започатковані у 60-х роках ХХ ст. Цій проблемі присвячені роботи М. В. Андріїшина, П. Ф. Веденічева, М. А. Міцая, С. Л. Черемушкіна. Дослідження Л. П. Борщевського, С. А. Генсирюка, Р. А. Івануха, Л. Я. Новаковського, Б. І. Пасхавера, В. Д. Трегобчука розширюють коло методів для вирішення питань раціонального використання земельних ресурсів, включаючи екологоорієнтовані. Але об'єднує їх певною мірою спільність методологічних засад визначення перспектив використання земельних ресурсів, які мають розроблятися на єдиних принципах природного районування території та класифікації земель, що забезпечують простоту й доступність результатів, які можуть бути досягнуті.

Важливо наголосити на зв'язку між вивченням земельних ресурсів і прогнозом їх використання з визначенням розвитку сільськогосподарського виробництва по регіонах і в деяких сільгоспідприємствах. Насамперед, треба враховувати те, що вся одержана інформація про природне середовище, вихідна й узагальнена на рівні одиниць природно-сільськогосподарського районування та окремих сільгоспідприємств, включаючи картографічну, найдетальніше характеризує нинішній стан території будь-якої площі в природному та економічному відношеннях. При порівнянні її з фактичним використанням є можливість визначити, наскільки ощадливо й ефективно експлуатуються земельні ресурси, чи відповідає склад угідь агротехнічним і меліоративним заходам щодо збереження й поліпшення якості ґрунтів, чи забезпечується розміщення основних сільськогосподарських культур у сівозміні придатними для них площами. Звідси можна зробити висновок, наскільки сприятливі ґрунтові умови для існуючої спеціалізації галузей і головне – для спеціалізації землеробства і яким повинен бути його напрям у перспективі за умови неухильного підвищення родючості ґрунтів.

Вказана умова може забезпечуватися, якщо склад і розміщення угідь, сівозмінних масивів та полів у сівозмінах, як і структура посівів, проектують згідно з даними про придатність ґрунтів. Враховують також і те, що структура й розміщення посівів регламентуються ще й зональними умовами правильного чергування культур у сівозміні. У деяких сільгоспідприємствах структуру посівів уточнюють всебічно обґрунтованою організацією їхньої території. Методична узгодженість забезпечується визначенням екологоорієнтованого використання як на регіональному рівні, так і на окремих земельних ділянках.

Відомості про придатність ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур характеризують можливості сільгоспідприємства щодо виробництва окремих видів продукції землеробства. Найважливіший і найвідповідальніший момент, а саме організація екологоорієнтованого використання земельних ділянок, здійснюється на основі карти придатності ґрунтів для вирощування культур. Вона є головним вихідним орієнтувальним документом для екологобезпечного використання земель, у якому синтезуються показники якості ґрунтів відповідно до агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, а також зосереджуються сучасні дані про межі й площі сільськогосподарських угідь, окремих ділянок, ґрунтів і підкласів їх придатності.

Синтезовані відомості зафіксовані на картах; в узагальненому вигляді вони слугують вихідною інформацією для поглиблення регіональної спеціалізації та вдосконалення розміщення галузей сільського господарства, отже, використання земель зближується з диференційованою продуктивністю екологічного середовища.

Кarti придатності ґрунтів на землі сільгоспідприємств (а також на більшу територію – природно-сільськогосподарський регіон, район, область, держава) надають відомості про територіальну й агроекологічну характеристику орних земель, географічне розміщення земельних ділянок різного агроекологічного значення. Різноманітність рівнів урожайності, продуктивності та дохідності формують базу даних, на основі яких є можливість, потенційні обсяги виробництва окремих видів продукції землеробства (зерно, соняшник, буряки цукрові, картопля, льон) у кращих агроекологічних умовах. На основі цих даних можна розраховувати економічну ефективність зосередження виробництва основної маси необхідних продуктів землеробства у відповідних біологічних властивостях кожної сільськогосподарської культури екологічних умовах. У розміщенні виробництва основних видів рослинницької (землеробської) продукції в кращих агроекологічних умовах безпосередньо зацікавлене суспільство. Таке зосередження має регулюватися державою гарантованою закупівлею певного обсягу продукції в конкретних товаровиробників за паритетними цінами, зумовленими дією закону вартості, а також адміністративними важелями, на підставі відповідного закону України. Різниця в середніх існуючих цінах закупівлі – перша складова ефективності екологоорієнтованого використання землі. Другою є різниця у собівартості продукції. І перша і друга складова мають бути позитивними,

оскільки вирощування сільськогосподарських культур в оптимальному екологічному середовищі дешевше, із нижчою собівартістю порівняно з середніми умовами, які існують та залежать від фактичного стану розміщення виробництва на даний момент.

Безперечно, довготерміновим і перспективним слід вважати екологічний ефект, який виявлятиметься в поліпшенні конкретних місцевиростань – земельних ділянок й окремих полів, а також більших територій за рахунок впливу позитивної взаємодії рослинності з ґрунтовим середовищем. Така взаємодія зумовлюється узгодженням агробіологічних вимог сільськогосподарських культур до кліматичних умов, якості ґрунтів та підвищенням продуктивності культур та збагаченням ґрунтів значною рослинною масою. Отже, першочерговим і найважливішим важелем раціонального використання продуктивних сільськогосподарських земель є державне економічне стимулювання у комплексі з екологоорієнтованим розміщенням виробництва продукції рослинництва (землеробства), а також на основі відповідного закону.

Екологобезпечне землекористування має регулюватися також і суто економічними методами шляхом диференційованого оподаткування й формування ціни землі. Як уже зазначалося, і ставки земельного податку встановлюють на основі кадастрової величини доходу. При цьому заслуговують на увагу два аспекти.

Перший полягає в такому. Одна з основних цілей земельного оподаткування передбачає стимулювання доходу від використання всіх земель, тобто щоб навіть гірші за якістю ґрунтів та місцеположенням землі використовувалися ефективніше і це давало б дохід, який би компенсував податок та перевищував його. В умовах динамічності цін виникає потреба в регулюванні оподаткування землі так, щоб земельний податок не втратив ролі економічного важеля для підвищення ефективності використання земель і залишався об'єктивним, адекватно реагуючи на зміни у цінах на сільськогосподарську й промислову продукцію. Раніше практикувалося збільшувати вихідну ставку земельного податку відповідно до індексу зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Як показують дослідження, адекватність може дотримуватися за умови, якщо ставки земельного податку збільшуються відповідно до індексу зростання доходу, зумовленого динамікою цін. Останній є похідним від індексу підвищення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію та змін у нормативах рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Впровадження фіксованого податку на сільськогосподарське використання земель започаткувалося і позитивні результати цього заходу можна встановити через 2–5 років.

Другий аспект суто економічного регулювання екологобезпечного використання земельних ділянок полягає в тому, щоб початкову, в умовах продажу на аукціоні, ціну землі визначати як перспективну. Для цього дохід має визначатися на основі потенційно можливих обсягів виробництва та доходів, виходячи з придатності ґрунтів й агробіологічно обґрунтованої плодозміни.

З огляду на викладене можна констатувати, що, по-перше, дані про придатність ґрунтів і землеоцінні матеріали загалом становлять основу для пошуку екологоорієнтованого використання земель; по-друге, застосування всього комплексу землеоцінних даних і екологічних характеристик зближує використання земель із різнобічною диференціацією якості ґрунтів та місцеположенням земельних ділянок (поля, земельні масиви, сільгоспдприємства, регіони); по-третє, екологобезпечне використання земель забезпечує прогресуючу позитивну, еколого-економічну ефективність, причому, і це найголовніше, зростання економічної ефективності може бути гарантом існування збалансованих екосистем як складових екосфери.

ВИСНОВКИ

Метою раціонального використання та охорони земель є збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, частина якої стає повною власністю виробників та

раціонального використання земельних ресурсів. Отже, економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель – це підвищення зацікавленості власників землі й землекористувачів, спрямоване на збереження та відтворення родючості ґрунтів, захист земель від негативних наслідків виробничої діяльності з метою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та самостійного розпорядження належною їм кількістю від загального обсягу. Механізм економічного стимулювання сільськогосподарського природокористування потребує розвитку, проте він залежить від швидкості ринкових перетворень, агроекологічної політики і насамперед – від фінансових можливостей держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добряк Д. С., Бабміндра Д. І. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах. Київ: Урожай, 2006. С. 315–330.
2. Бабміндра Д. І. Збережемо землю для майбутніх поколінь. *Землевпоряд. вісн.* 2001. № 1. С. 26–28.
3. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. 2-ге вид., допов. / Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний. Київ: Урожай, 2009. 464 с.
4. Головешка В. П. Статистичний збірник «Сільське господарство Запорізької області за 1990–2003 роки». *Головне управління статистики у Запорізькій області*. Запоріжжя, 2004. 140 с.
5. Новаковський Л., Будзілович І. Уроки земельного реформування. Київ: Урожай, 2002. 128 с.
6. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.
8. Добряк Д. С. Сучасні проблеми землеустрою / Матеріали міжнарод. конф. «Землевпорядна наука, виробництво і освіта XXI століття». Київ: Ін-т землеустрою, УААН, 2001. С. 58–64.
9. Будзалов И. Н. Аграрная реформа на перепуть. *Аграр. наука*. 1995. № 6. С. 18–20.
10. Будзалов И. Н. Земельная собственность и хозяйственные формы её использования. *АПК: экономика, управление*. 1996. № 2. С. 6–14.
11. Будзалов И. Н. Реформирование земельных отношений в восточноевропейских странах. *Економіка АПК зарубіжних країн*. 1998. № 7. С. 64–72.
12. Пасхавер Б. І. Питання формування земельного ринку *Вісн. аграрн. науки*. 1997. № 5. С. 62–67.
13. Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Історія господарства: Україна і світ. Київ: Вища шк., 1995. 480 с.
14. Варыгин С. Д. Опыт стимулирования рационального природопользования в социалистических странах. *Экономические науки*. 1981. № 3. 45 с.
15. Добряк Д. С. Проблеми сучасного землеустрою в Україні. *Землевпорядкування*. 2002. № 2. С. 22–30.
16. Акулов П. Г. Воспроизводство плодородия и продуктивности черноземов. Москва, 1991. 116 с.

REFERENCES

1. Dobryak, D. S. and Babmindra, D. I (2006), *Ekoloho-ekonomichni zasady reformuvannya zemlekorystuvannya v rynkovykh umovakh*. Kyiv: Urozhay. pp. 315–330.
2. Babmindra, D. I. Zberezhemo zemlyu dlya maybutnikh pokolin'. *Zemlevporyad. visn.* 2001. vol. 1. pp. 26–28.
3. *Klasyfikatsiya sil's'kohospodars'kykh zemel' yak naukova peredumova yikh ekolohobezpechnoho vykorystannya*. 2-he vyd., dopov. / D. S. Dobryak, O. P. Kanash, D. I. Babmindra, I. A. Rozumnyy. Kyiv: Urozhay, 2009. 464 p.
4. Holoveshka. V. P. Statystychnyy zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Zaporiz'koyi oblasti za 1990–2003 roky». *Holovne upravlinnya statystyky u Zaporiz'kiy oblasti*. Zaporizhzhya. 2004. 140 p.
5. Novakovs'kyu L. and Budzilovych I. Uroky zemel'noho reformuvannya. Kyiv: Urozhay. 2002. 128 p.
6. *Zemel'nyy kodeks Ukrayiny № 2768-III vid 25.10.200.*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. *Konstytutsiya Ukrayiny : Konstytutsiya, Zakon vid 25.06.1996 № 254к / 96–ВР. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1996. № 30. Art. 141.
8. Dobryak D. S. Suchasni problemy zemleustroyu / Materialy mizhnarod. konf. «Zemlevporyadna nauka, vyrobnytstvo i osvita KhKhI stolittya». Kyiv: In-t zemleustroyu, UAAN, 2001. P. 58–64.
9. Budzalov Y. N. (1995), *Ahrarnaya reforma na pereput'*. *Ahrar. nauka*. vol. 6. pp. 18–20.

10. Budzalov Y. N. (1996), Zemel'naya sobstvennost' y khozyaystvennye formy ee yspol'zovaniya. *APK: ekonomika, upravlenye*. vol. 2. pp. 6–14.
11. Budzalov Y. N. (1998), Reformirovaniye zemel'nykh otnosheniy v vostochnoevropeyskykh stranakh. *Ekonomika APK zarubizhnykh krayin*. vol. 7. pp. 64–72.
12. Paskhaver B. I. (1997), Pytannya formuvannya zemel'noho rynku. *Visn. ahrarn. nauky*. vol. 5. pp. 62–67.
13. Lanovyyk B. D., Matysyakevych Z. M. and Mateyko R. M. (1995), Istoriya hospodarstva: Ukrayina i svit. Kyiv: Vyshcha shk.
14. Varyhyn S. D. (1981), Opyt stymulyrovaniya ratsyonal'noho pryrodopol'zovaniya v sotsyalystycheskykh stranakh. *Ekonomycheskye nauky* vol. 3. P. 45.
15. Добряк D. S. (2002), Problemy suchasnoho zemleustroyu v Ukrayini. *Zemlevporyadkuvannya*. vol. 2. pp. 22–30.
16. Akulov P. H. (1991), Vosproyvodstvo plodorodyya y produktyvnosty chernozemov. Moscow.

УДК 339.137.2:658.87

ИНТЕГРАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ

Бекова Р.Ж., д.э.н., доцент, Файзуллина С.А., к.э.н., доцент

университет «Туран»

050013, Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Сатпаева 16-18, 18а

В статье приведен комплексный анализ и современное состояние малого и среднего бизнеса по определению и удовлетворению потребностей и спроса населения, улучшению связей с производством, укреплению работы технической оснащенности, повышению культуры обслуживания населения, эффективности и качества работы на всех участках торговых предприятий. Предоставлен цифровой материал, характеризующий процессы, происходящие в сфере, которая осуществляет систематическое наблюдение и контроль за ходом выполнения государственных планов развития торговли в целом, за эффективностью деятельности отдельных торговых предприятий. Подняты вопросы либерализации доступа до Казахстанского рынка высококвалифицированной рабочей силы, налогового, таможенного администрирования, регулирования информационного обеспечения населения о положительной динамике развития малого и среднего бизнеса в Казахстане. Определены проблемные вопросы развития и интеграции предприятий малого и среднего бизнеса в Казахстанской экономике. Предложены пути финансирования развития предприятий малого и среднего бизнеса экономики Казахстана. Внесены предложения по развитию конкурентоспособности экономики Казахстана на основе интеграции малого и среднего бизнеса Казахстана. Определены риски как для коммерческих банков, которые финансируют предприятия малого и среднего бизнеса Казахстана, так и для предприятий малого и среднего бизнеса Казахстана, а так же ключевые направления развития предприятий малого и среднего бизнеса Казахстана.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, предпринимательство, национальная экономика, кредит, деловая активность, банки, спрос населения, план развития торговли.

ІНТЕГРАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КАЗАХСТАНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

Бекова Р.Ж., д.е.н., доцент, Файзулліна С.А., к.е.н., доцент

університет «Туран»

050013, Республіка Казахстан, м.Алмати, вул. Сатпаева 16-18, 18а

У статті наведено комплексний аналіз і сучасний стан малого і середнього бізнесу по визначенню та задоволенню потреб і попиту населення, поліпшення зв'язків з виробництвом, зміцненню зростання технічної оснащеності, підвищення культури обслуговування населення, ефективності та якості роботи на всіх ділянках торгових підприємств. Надано цифровий матеріал, що характеризує процеси, що відбуваються в цій сфері, яка здійснює систематичний нагляд і контроль за ходом виконання державних планів розвитку торгівлі в цілому, за ефективністю діяльності окремих торгових підприємств. Порушено питання лібералізації доступу до Казахстанського ринку висококваліфікованої робочої сили, податкового, митного адміністрування, регулювання інформаційного забезпечення населення про позитивну динаміку розвитку малого і середнього